

אורות ישראל

מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללות מורשת יעקב ואורות ישראל

בס"ד

שם הקורס: סוגיות בירושלמי

שנה"ל: **תשעה** סמסטר: **קיץ**

שם המרצה: הרב ד"ר אביעד ספרוני

מסלול/התמחות: תושב"ע

היקף שעות:

תוכן הקורס ומטרות הקורס

הקורס יעסוק בהכרת תלמודה של ארץ ישראל ובהפנמת כלים ללימוד עצמי של התלמוד הירושלמי, באמעות לימוד וניתוח ולימוד קטעים וסוגיות בתלמוד הירושלמי. חלק נכבד מהקורס יעסוק בהשוואת סוגיות מקילות בין התלמוד הארצישראלי לתלמוד הבבלי בכדי לעמוד על מאפיינים ייחודיים של התלמוד הירושלמי מבחינות שונות: לשוניות, תוכניות ואידאולוגיות.

יחידות הוראה בקורס

1. רקע היסטורי:

- 1.א. תקופת התהוות התלמוד הירושלמי
- 1.ב. רקע היסטורי: מדיני, כלכלי, חברתי ודת
- 1.ג. אמוראי א"י ובתי המדרש, מאפייני החברייא' בא"י.
- 1.ד. דרכי העברת מסורות בין א"י לבבל ובין בבל לא"י
- 1.ה. היצירה התורנית בא"י לאחר חתימת הירושלמי: הלכה, אגדה ופיוט

2. מאפיינים צורניים:

- 2.א. היקף התלמוד הירושלמי: סדרים, מסכתות ופרקים.
- 2.ב. לשון וסגנון הירושלמי, לשון וכתב וייחודה של מסכת נזיקין.
- 2.ג. טרמינולגיה ומונחי מו"מ
- 2.ד. קיצור התלמוד הירושלמי לעומת הבבלי, קיצורה של מסכת נזיקין.
- 2.ה. סוגיות מקבילות ומוחלפות, העברות ו'כפולות'.

קמפוס רחובות

רחוב הרב שטיינמן 3
ת"ד 1106, רחובות 76110
טלפון: 08-9485662
פקס: 08-9485686
דוא"ל: sima-c@mor.ac.il

קמפוס אלקנה

אלקנה, ד"נ אפרים
מיקוד 44814
טלפון: 03-9061301
פקס: 03-9061342
דוא"ל: dekan@orot.ac.il

אורות ישראל

מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללות מורשת יעקב ואורות ישראל

בס"ד

3. נוסח הירושלמי ומסירתו :

- א. הצגת בעיות נוסח כלליות, התייחסות הפרשנות המסורתית ודרכי המחקר הפילולוגיים
- ב. כלי התמודדות עם הנוסח שבידנו
- ג. כתבי היד של הירושלמי, כתב יד לייזן, דפוסים, הגניזה הקהירית והגניזה האירופית
- ד. נוסח הירושלמי שבראשונים ובעיותיו, המונח ירושלמי אצל הראשונים
- ה. השימוש במקבילות כפתרון לבעיות נוסח

4. הירושלמי לעומת הבבלי

- א. משנת הירושלמי והמשנה שבירושלמי לעומת משנת הבבלי והמשנה שבבבלי
- ב. הברייתות בירושלמי, יחסן לתוספתא לעומת הברייתות שבירושלמי
- ג. מאמרי אמוראים מקבילים, חילוף בשמות המוסרים, חילופים במינוח בסגנון ובתוכן, חילופים בעלי משמעות הלכתית, גורמי החילוף האפשריים.
- ד. 'הסוגיה' בבלי לעומת 'השמועה' בירושלמי
- ה. האגדה בירושלמי לעומת האגדה בבבלי, תופעת החילוף: גורמים ומשמעויות
- ו. סיכום: שני תלמודים: תורת א"י לעומת תורת בבל – שתי גישות לימוד ואולי יותר?

5. התפשטות לימוד הירושלמי והתקבלותו להלכה:

- א. התלמוד הירושלמי בתקופת הגאונים: פירוקי בן באבוי, רב שרירא ורב האי
- ב. התלמוד ירושלמי בצפון אפריקה: ישיבת קירואן, תרומת רבינו חננאל ורב ניסים גאון
- ג. התלמוד הירושלמי בספרד: הרי"ף, הרמב"ם וחדשנותו, הרמב"ן ותלמידיו
- ד. התלמוד הירושלמי באיטליה: ר' נתן בר' יחיאל בעל הערוך
- ה. התלמוד הירושלמי בצרפת ואשכנז: רש"י ובעלי התוספות, הראב"י ותלמידיו.
- ו. התלמוד הירושלמי לאחר גירוש ספרד
- ז. התלמוד הירושלמי לאחר במאות התשע-עשרה והעשרים: הגישה המשכילית לעומת הגישה המסורתית, השפעת השיבה לא"י על לימוד הירושלמי

6. הפרשנות המסורתית לירושלמי ומגמותיה:

- א. פרשני הירושלמי לאחר גירוש ספרד
- ב. פרשני הירושלמי באשכנז
- ג. פרשני המאה התשע עשרה

קמפוס רחובות

רחוב הרב שטיינמן 3
ת"ד 1106, רחובות 76110
טלפון: 08-9485662
פקס: 08-9485686
דוא"ל: sima-c@mor.ac.il

קמפוס אלקנה

אלקנה, ד"נ אפרים
מיקוד 44814
טלפון: 03-9061301
פקס: 03-9061342
דוא"ל: dekan@orot.ac.il

אורות ישראל

מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללות מורשת יעקב ואורות ישראל

בס"ד

7. המחקר החדש ומגמותיו :

- א. סקירת ספרי המבואות : זכריה פרנקל, י"נ אפשטיין, ע"צ מלמד, ר"ל גינזבורג, ש" ליברמן
- ב. נוסח הירושלמי : דוב ראטנר, ר"ש ליברמן וי' זוסמן
- ג. מינוח : לי' מוסקוביץ, מי' עסיס
- ד. פירושים מחקריים : ישראל לוי, ר"ל גינזבורג, הר"ש ליברמן, הרב גורן

חובות/דרישות הקורס

השתתפות פעילה בכיתה וביצוע המשימות בשיעור – 10%.

מבחן מסכם – 90%.

דרכי התקשרות עם המרצה

דרך המייל בלבד – amsifrony@gmail.com

ביבליוגרפיה:

- אבי-יונה, מרדכי, בימי רומא וביזנטיון, ירושלים תש"ל, עמ' 74–110 ; 117–198.
- אופנהיימר, אהרן, "בתי המדרשות בארץ ישראל בראשית תקופת האמוראים", קתדרה, 8 (תשל"ח), עמ' 80–89.
- אדלר, אהרן, "יחסו של הרמב"ם לתלמוד ירושלמי (פרק בחקר פירוש המשנה לרמב"ם)", בתוך : ז' עמר וח' סרי (עורכים) ספר הזיכרון לר"י קאפח, רמת גן תשס"ה עמ' 203 – 235.
- אלבק, מבוא לתלמודים, ת"א : דביר, תשכ"ט.
- אייזנשטיין, לי', "הירושלמי המזויף : תחקיר על הירושלמי המזויף על סדר קדשים-פרשיה שהסעירה את העולם התורני", סיני ק"י (תשנ"ב) עמ' רע"ח-רפ"ד.
- אפרתי, יעקב א., "על היחס שבין התלמודים", בשדה חמ"ד, כב (1979) עמ' 331–342.
- בלידשטיין, יעקב, "תורת ארץ ישראל ותורת בבל במשנת הנצי"ב מוולוז'יין", בתוך : א' רביצקי (עורך), ארץ ישראל בהגות היהודית בעת החדשה, ירושלים, תשנ"ח, עמ' 478–466.
- אפשטיין, מבואות לספרות האמוראים, ירושלים : מאגנס, 1962.
- בלס, הרב אברהם, זהב הארץ : זהב הארץ תהיא טוב - [לחקר הצד האמוני של התלמוד הירושלמי], בית אל, תשנ"ד.

ברך משה, "על התברייא- מעולמן של הישיבות בארץ ישראל במאות השלישית והרביעית", ברך-

קמפוס רחובות

רחוב הרב שטיינמן 3
 ת"ד 1106, רחובות 76110
 טלפון : 08-9485662
 פקס : 08-9485686
 דוא"ל : sima-c@mor.ac.il

קמפוס אורט קניון (תשמ"ג), עמ' 76–95.

אלקנה, ד"ר אפרים
 מיקוד 44814
 טלפון : 03-9061301
 פקס : 03-9061342

דוא"ל : dekan@orot.ac.il

אורות ישראל

מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללות מורשת יעקב ואורות ישראל

בס"ד

- ברודי, ירחימאל, "לפסיקת הרמב"ם על פי התלמוד הירושלמי בניגוד לתלמוד בבלי",
Maimonidean Studies 4 (2000) 1-11
גוטל, הרב נריה, "תורת ארץ ישראל - התלמוד הירושלמי במשנת הרב קוק" בתוך:
ישועות עוזו בעריכת א' ורהפטיג, ירושלים תשנ"ו, עמ' 390-412
גולדברג, אברהם, "ר' זירא ומנהג בבל בארץ ישראל", תרביץ, לו (תשכ"ז)
גורן, הרב שלמה, ספר הירושלמי והגר"א מווילנא : מחקר וברור טיבן ותקפן של הגהות ובאורי
הגר"א על התלמוד הירושלמי, בהשוואה לכתבי היד ונוסחאות הראשונים ופירושיהם
ירושלים, תשנ"א.
גפני, ישעיהו "בין בבל לארץ ישראל: עולם התלמוד ועימותים אידיאולוגיים בהיסטוריוגרפיה של
העת החדשה", ציון, סב (תשנ"ז), עמ' 213 - 242.
גרץ, צבי, דברי ימי ישראל (מהדורת שפ"ר ח"ב), עמ' 318-340 ; 366-381 ; 394-405.
הכהן, אביעד, "אגדות התלמוד הירושלמי", מחניים, 7 (1994), עמ' 38-54.
הכהן, אביעד, "התלמוד הירושלמי בתורת חכמי ספרד הראשונים", שנתון המשפט העברי,
(תשנ"ב - תשנ"ד), עמ' 112 - 175.
הכהן, אביעד, "על מידת שמושו של ר"י קארו בתלמוד ירושלמי", דברי הקונגרס העולמי למדעי
היהדות, 10 (ג-1, 1989), עמ' 77-84.
הכהן, אביעד, "ר' משה מרגליות ופירושו פני משה על התלמוד הירושלמי", דברי הקונגרס
העולמי למדעי היהדות 11 (ג-1, 1993) עמ' 213-220.
זוסמן, יעקב, אוצר כתבי היד התלמודיים, (כרכים א-ג), ירושלים, תשע"ב
זוסמן, יעקב, "ישוב לירושלמי נזיקין", מחקרי תלמוד א (תש"ן), עמ' 55 - 133.
זוסמן, יעקב, "ירושלמי כתב-יד אשכנזי ו'ספר ירושלמי'", תרביץ, סה (תשנ"ו) עמ' 37-63
זוסמן, יעקב, "כתב יד ליידין של הירושלמי: לפניו ואחריו", בר-אילן, כו-כז (תשנ"ה), עמ'
220-203.
זוסמן, יעקב, "מאה שנים להופעת 'אהבת ציון וירושלים', קובץ מדעי היהדות 41 (תשס"ב) עמ'
17-28.
זוסמן, יעקב, "פרקי ירושלמי", מחקרי תלמוד (תשנ"ג) עמ' 220 - 283.
זוסמן, יעקב, "שרידי ירושלמי - כת"י אשכנזי : לקראת פתרון חידת "ספר ירושלמי"
קובץ על יד, יב (תשנ"ד), עמ' 120-1
יצחקי, אפרים, "על שימושו של בעל השאלות בירושלמי", מורשתנו, ה (תשנ"א) עמ' 128-132.
לוי, בנימין מנשה, אוצר חילוף מנהגים בין בני ארץ ישראל ובין בני בבל, ירושלים
תשל"ג.
לוי, בנימין מנשה, מעשים לבני ארץ ישראל, תרביץ, א (תר"ץ) עמ' 79 - 101.
לוי, בנימין מנשה, "משרידי הגניזה א. פרקוי בן באבוי" תרביץ, ב (תרצ"א) עמ' 383 - 405.
לוי, יצחק, מעמד החכמים בארץ ישראל בתקופת התלמוד, ירושלים 1985.
לוי, יצחק, "ארץ ישראל במאה השלישית" בתוך: צ' ברס ואחרים (עורכים), א"י מחורבן בית
שני ועד הכיבוש המוסלמי, ירושלים תשמ"ב, עמ' 119-136.
ליברמן, שאול, יוונים ויוונות בארץ ישראל, ירושלים תשנ"א.
ליברמן, שאול, על הירושלמי, ירושלים: אמ"ה, תרפ"ט
ליברמן, שאול, מחקרים בתורת ארץ ישראל, ירושלים: מאגנס, תשנ"א.
ליברמן, שאול, תלמודה של קיסרין, ירושלים תרצ"א.
מלמד, פרקי מבוא לספרות התלמוד: ירושלים: אמ"ה, תשל"ל.
מוסקוביץ, לייב, הטרמינולוגיה של הירושלמי - המונחים עיקריים, ירושלים תשס"ט.

מוסקוביץ, לייב, "לדרכי שילובן של האגדות בירושלמי-בירורים ראשוניים", אסופות, 11

קמפוס רחובות

רחוב הרב שטיינמן 3
ת"ד 1106, רחובות 76110
טלפון: 08-9485662
פקס: 08-9485686
דוא"ל: sima-c@mor.ac.il

קמפוס אלקנה

אלקנה, ד"ר אפרים
מיקוד 44814
טלפון: 03-9061301
פקס: 03-9061342

דוא"ל: dekan@orot.ac.il

אורות ישראל

מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללות מורשת יעקב ואורות ישראל

בס"ד

מוסקוביץ, לייב, "לחקר הגופים הזרים האגדיים בירושלמי", תרביץ, סד (תשנ"ה) עמ' 258-237.

מוסקוביץ, לייב, "מקבילות ומסורת נוסח הירושלמי", תרביץ, ס (תשנ"א), עמ' 549-523.

מוסקוביץ, לייב, "סוגיות מוחלפות בירושלמי", תרביץ, ס (תשנ"א) עמ' 19-66.

מרגליות, מרדכי, הלכות ארץ ישראל מן הגניזה, ירושלים, תשל"ד.

סמואל, עמוס, "ראשון פרשני הירושלמי: קוים לדמותו ולפועלו של ר' שלמה סירליו, ממגורשי ספרד", פעמים, 49 (תשנ"א) עמ' 53-32.

ספראי, זאב, "לעניין מהותו של 'בית מדרש' בארץ ישראל", קתדרה, 24 (תשמ"ב), עמ' 185-183.

עמיאל, הרב משה אביגדור, המדות לחקר ההלכה חלק א-ג, ירושלים: אמ"ה, תשל"ב.

עסיס, משה, אוצר לשונות ירושלמיים: מונחים, ביטויים ולשונות בפייהם של האמוראים בתלמוד ירושלמי (כרכים א-ג) הוצאת בית המדרש לרבנים באמריקה, ניו יורק-ירושלים, תשי"ע.

פרידמן, מרדכי עקיבא, "על טענת פירקוי בן באבוי בדבר מציאת ספרים גנוזים של הירושלמי", סיני, פג (תשל"ח), עמ' רנ-רנא.

פרנצוס, ישראל "הירושלמי כמקור לפסיקת הרמב"ם", סיני, קא (תשמ"ח) עמ' לב-מג.

פרנקל, זכריה, מבוא הירושלמי, ברסלאו תר"ל, עמ' יח-מ.

פרנקל, י., תלמוד ירושלמי - מסכת ביכורים עם הגהות וביאורים של רבינו אליהו מווילנא מעצם כתב יד קדשו יחד עם פירושו והגהותיו אשר נדפסו מרשימות תלמידיו. עם פירושים של רבותינו הקדמונים למשנה ולירושלמי שיש להם זיקה לשיטת הגר"א. ירושלים, תשס"ז.

רוזנטל, דוד, "מסורות ארץ ישראליות ודרך לבבלי", קתדרה, 92 (תשנ"ט) עמ' 7-48.

רוזנק, אבינועם, "הבבלי, הירושלמי ו"תורת ארץ-ישראל" הנבואית במשנת הראי"ה קוק", ארץ-ישראל בהגות היהודית במאה העשרים (תשסה) עמ' 70-26.

רטנר, בנימין, אהבת ציון וירושלים, ירושלים תשכ"ז (מהדורת צילום).

רפלד, מאיר, פתחו שערים לתלמודה של א"י, בר אילן, תשנ"ה.

שטיינזאלץ, עדין, "הקשרים בין בבל לארץ ישראל", תלפיות, ט (תשכ"ה).

שכטר, אלימלך, המשנה בבבלי ובירושלמי, ירושלים תשי"ט.

תלמוד ירושלמי יוצא לאור על פי כת"י סקליגר 3 שבספריית האוניברסיטה של לידן עם השלמות ותיקונים; מבוא מאת יעקב זוסמן, הוצאת האקדמיה ללשון עברית, ירושלים תשס"א

קמפוס רחובות

רחוב הרב שטיינמן 3
 ת"ד 1106, רחובות 76110
 טלפון: 08-9485662
 פקס: 08-9485686
 דוא"ל: sima-c@mor.ac.il

קמפוס אלקנה

אלקנה, ד"נ אפרים
 מיקוד 44814
 טלפון: 03-9061301
 פקס: 03-9061342
 דוא"ל: dekan@orot.ac.il